

Krysiak, Justyna

Rozwój Gimnazjum Męskiego w Ostrowie Wielkopolskim w latach 1918–1939

Prace Naukowe AJD. Pedagogika 21, 509-524

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Justyna KRYSIK

Rozwój Gimnazjum Męskiego w Ostrowie Wielkopolskim w latach 1918–1939

Po wyzwoleniu Wielkopolski spod panowania pruskiego, z końcem 1918 r., i objęciu rządów przez władze polskie rozpoczęto, w 1919 r., gruntowną reorganizację polskiego szkolnictwa dzielnicy poznańskiej.

Z tego okresu zostały nieliczne akta dyrekcji Gimnazjum Męskiego w Ostrowie Wielkopolskim, dotyczące szkoły. Wśród ocalałych, zachowały się dwa. Pierwszy to obszerny referat dyrektora Jana Friedberga dla kuratorium poznańskiego, z dn. 16 lipca 1921 r., wyjaśniający sprawę szkód wyrządzonych przez Niemców przed ich odejściem i praw rządu polskiego do odszkodowania, oraz drugi, brulionowy szkic historii gimnazjum, ze stycznia 1923 r., opisujący pracę szkoły w pierwszych miesiącach 1919 r.¹

Pierwszym dokumentem regulującym funkcjonowanie ostrowskiego gimnazjum i innych szkół w Wielkopolsce było rozporządzenie z dnia 22 czerwca 1919 r. Na mocy tego aktu Prowincjonalne Kolegium Szkolne w Poznaniu zniósł wszystkie rozporządzenia ministerstw pruskich i niemieckich władz szkolnych. Polscy uczniowie mieli pobierać tę samą liczbę lekcji polskiego, jaką niemieccy uczniowie niemieckiego. Opieką objęto także młodzież służącą w wojsku. Komisariat Naczelnej Rady Ludowej, w zarządzeniu podpisanym przez W. Korfantego i A. Poszwińskiego, postanowił, że uczniowie, którzy wstąpili do wojska po 28 grudnia jako ochotnicy lub powołani żołnierze, otrzymają promocję do następnej klasy. Przepustka ta miała być jednocześnie świadectwem jednorocznej służby wojskowej. Świadectwo dojrzałości mogli uzyskać także ci uczniowie, którzy wstąpili do wojska polskiego przed 1 czerwca, jako ochotnicy,

¹ M. Friedberg, *W latach repolonizacji*, [w:] *Wielkopolska Szkoła Edukacji Narodowej. Studia i wspomnienia z dziejów Gimnazjum Męskiego (obecnie I Liceum Ogólnokształcącego) w Ostrowie Wielkopolskim w 125-lecie jego założenia 1845–1970*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1970, s. 261.

i posiadali promocję do niższej klasy na podstawie świadectwa z dostatecznymi postępami w nauce².

Najważniejsze i pierwsze zmiany, poczynione w szkolnictwie średnim, polegały na wprowadzeniu języka polskiego jako wykładowego. Ułożono nowy program nauki i zajęć szkolnych. Obejmował on m.in. język i literaturę polską, historię Polski oraz geografię ziem polskich. Było to tym bardziej ważne, iż przedmiotów tych w szkole pruskiej nie uczono wcale bądź wykładano częściowo³.

Cały proces przywracania polskości ostrowskiemu gimnazjum przeprowadzono stopniowo, uwzględniając trudności personalne oraz dydaktyczne. Proces ten trwał od stycznia 1919 r. do czerwca 1921 r. i podzielony był na trzy podokresy. Pierwszy podokres trwał do lata 1919 r. Przy małej liczbie polskiego personelu nauczycielskiego udało się zorganizować jedynie w klasach najniższych osobne oddziały z polskim językiem wykładowym. W klasach wyższych wprowadzono naukę języka polskiego i literatury jako przedmiotu obowiązkowego dla uczniów Polaków. Na ten podokres przypada także urzędowe obejmowanie zakładu przez polskich dyrektorów. W Ostrowie pierwszy nauczyciel p.o. dyrektora pojawił się na początku kwietnia 1919 r.

Drugi podokres obejmował czas od września 1919 r. do końca roku szkolnego 1919/20. Wówczas polskie grono nauczycielskie w Ostrowie wraz z pozostałymi nielicznymi nauczycielami niemieckimi uczyło młodzież podzieloną na odrębne oddziały polskie i niemieckie. Jedne i drugie oddziały miały jednak swój narodowy język wykładowy.

Trzeci podokres obejmuje rok szkolny 1920/21. Jest to czas, kiedy we wszystkich gimnazjach Wielkopolski polską młodzież, nauczało wyłącznie polskie grono pedagogiczne. W czerwcu 1921 r. w Ostrowie pierwsza polska najwyższa VIII klasa zdała egzamin dojrzałości⁴.

Pod koniec roku szkolnego 1918/19 i cały rok szkolny 1919/20 uczono w gimnazjum ostrowskim dwóch języków, z tendencją do dominacji języka polskiego jako wykładowego. W pierwszym roku nauki w wolnej Polsce, na 300 uczniów polskich przypadało 174 uczniów niemieckich, toteż stopniowo władze niemieckie zaczęły przenosić swych nauczycieli, np. Hillera, do Szlezewiku⁵.

Jednym z ostatnich postanowień, w kierunku odniemczania gimnazjum i innych szkół, było rozporządzenie dotyczące oddzielania niemieckich książek i pomocy dydaktycznych, sprzecznych z duchem polskości⁶.

W strukturze gimnazjum, w zakresie planów i rozkładu zajęć na poszczególne lata, zachodziło jeszcze wiele przemian. Od początku roku szkolnego

² *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum Męskiego w Ostrowie Wielkopolskim za lata szkolne 1918/19–1928/29*, Ostrów 1929, s. 10, 11.

³ M. Friedberg, dz. cyt., s. 261.

⁴ Tamże, s. 260.

⁵ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum...*, s. 11.

⁶ Tamże, s. 11.

1920/21 Komisja do Spraw Wyznaniowych i Szkolnych Województwa Poznańskiego wprowadziła ośmioletnie studium i dla Ostrowa zreformowane gimnazjum klasyczne z językiem łacińskim od klasy IV i greckim od klasy V. Od 1924 r. w II klasie językiem nowożytnym miał być niemiecki, a nadobowiązkowym, język francuski lub angielski. Dalszym etapem przekształceń było rozporządzenie ministra oświaty z 16 lipca 1925 r. w sprawie programów tzw. gimnazjum niższego, na mocy którego zreformowano ostrowskie gimnazjum jako gimnazjum klasyczne bez łaciny w klasach I, II, III. Okólnik ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego z 2 stycznia 1929 r. ograniczył liczbę godzin tego przedmiotu w każdej klasie do 30⁷.

Pierwszym wizytatorem gimnazjalnym był radca Prauziński, następnie przez szereg lat, aż do 31 sierpnia 1928 r., ks. Sylwester Binek⁸.

W oparciu o reformę jędrzejewiczowską w latach 1932–1938 przekształcono znów szkołę na czteroletnie gimnazjum i dwuletnie liceum. W ramach liceum przewidziano specjalizację, początkowo klasyczną i matematyczno-fizyczną. Pierwszą jednak zastąpiono humanistyczną. Uruchomieniu specjalizacji przyrodniczej przeszkodziła wojna⁹.

Budynek gimnazjalny i jego wyposażenie, przejęte po Niemcach, było w całkowitej dewastacji. O ile fasada frontowa gimnazjum i hol wejściowy przedstawiały się okazale, o tyle wewnątrz budynku pozostawiało wiele do życzenia. Sale szkolne były zaniedbane, niemalowane przez wiele lat, pozbawione ozdób i obrazów. Na umeblowanie sal składały się stare, mocno zniszczone i niedobre pod względem wysokości ławki. Całość dopełniały zniszczone i powyginane deski podłóg, pełne śladów atramentu. Z wyglądem sal harmonizowało ubóstwo gabinetów, które były ciasne i słabo zaopatrzone. Oczywistym stało się, iż władze pruskie nie łożyły ani na konserwację budynku, ani na wyposażenie naukowe¹⁰.

Niestety, po odzyskaniu niepodległości nie tylko budynek i warunki lokalowe szkoły wymagały inwestycji i modernizacji. Niemcy, przy okazji opuszczenia zakładu, wywieźli większość cenniejszych pomocy naukowych. Najmniej ucierpiał gabinet przyrodniczy¹¹. Znacznie gorzej przedstawiała się sytuacja gabinetu fizycznego. Większa część przedmiotów była zepsuta, zdekompletowana i niedostosowana do wymagań programu. Udało się jednak pracownie wyposażać w nowy sprzęt dzięki pomocy ze środków materialnych z Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego¹².

⁷ Tamże, s. 13.

⁸ Tamże, s. 14.

⁹ S. Pacyna, *W II Rzeczypospolitej*, [w:] *Wielkopolska Szkoła Edukacji Narodowej...*, s. 136.

¹⁰ Tamże, s. 139.

¹¹ Tamże, s. 91.

¹² Tamże, s. 64.

Również sala gimnastyczna została całkowicie pozbawiona wyposażenia¹³. Dopiero w latach 1928–1929 urządzono na boisku kort tenisowy, przepisowe boisko do piłki nożnej, bieżnię na 100 m, skocznia i rzutnię¹⁴.

Po przejęciu zakładu przez władze polskie utworzono gabinet geograficzno-historyczny¹⁵. Wobec zebranej znacznej liczby pomocy naukowych dyrekcja postanowiła oddać na ich pomieszczenie jedną z klas. Niestety, brak typowej pracowni dał się odczuć nie tylko nauczycielom, ale także uczniom. Często musieli wykonywać ćwiczenia w domu, według otrzymanych wskazówek w szkole¹⁶.

Ze względu na te trudne warunki lokalowe, dominującą metodą nauczania był wykład. Niektórzy nauczyciele, np. przyrodnik prof. Aleksander Grzywak, starali się omijać te trudności, urządzając np. wycieczki przedmiotowe¹⁷.

Trudna sytuacja gospodarcza kraju oraz wstrzymanie dotacji na uczelnie stało się przyczyną powołania, 19 grudnia 1923 r., komitetu rodzicielskiego. Prezesem mianowano Stefana Rowińskiego, skarbnikiem Góreckiego, sekretarką zaś Bilińską. Celem komitetu było zbieranie środków materialnych na pomoc szkole¹⁸.

Komitet rodzicielski pełnił także doniosłą rolę łącznika między gimnazjalistami, ich rodzicami i szkołą. Dzięki finansowemu wsparciu komitetu rodzicielskiego w styczniu 1926 r. powstała czytelnia dla uczniów, która skupiała życie społeczne i naukowe szkoły. Tradycją stały się coroczne bale urządzone dla młodzieży¹⁹.

Ostrowski gimnazjalny komitet rodzicielski wziął udział w odbywającym się w Warszawie, w dniach 9 i 10 kwietnia 1927 r., zjeździe rodzicielskim z całej Polski. Na tym spotkaniu zdecydowano o zamierzonej reformie szkolnej²⁰.

Z inicjatywy dyrektora gimnazjum komitet rodzicielski podjął akcję dożywiania młodzieży. Wydawał mleko i herbatę od 7 grudnia do 30 kwietnia. Około 40 do 50 porcji dziennie otrzymywali całkowicie bezpłatnie synowie bezrobotnych rodziców, dojeżdżający i mało zamożni uczniowie²¹.

W 1932 r., gdy dyrekcja i grono pedagogiczne podjęły próbę zorganizowania kolonii wakacyjnych dla niezamożnej młodzieży, komitet rodzicielski przyszedł z pomocą. Fundusze pozostałe z ubiegłego roku oraz pieniądze pozyskane na festynie 19 czerwca 1932 r. dały możliwość zorganizowania wyjazdu młodzieży.

¹³ S. Pacyna, dz. cyt., s. 141.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże, s. 140.

¹⁶ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum...*, s. 93.

¹⁷ W. Kochański, *Z zagadnień integracji*, [w:] *Wielkopolska Szkoła Edukacji Narodowej...*, s. 276.

¹⁸ *50-lecie G.K.S. „Venetia”*. *Jednodniówka wydana z okazji uroczystości jubileuszowych i zjazdu koleżeńskiego w dniach 21 i 22 czerwca 1958 r.*, Ostrów 1958, s. 59.

¹⁹ T. Eustachiewicz, *Dziesięciolecie Gimnazjum Ostrowskiego w niepodległej Polsce*, Ostrów 1929, s. 16.

²⁰ Tamże, s. 17.

²¹ *Państwowe Gimnazjum Męskie w Ostrowie Wielkopolskim. Sprawozdanie za rok szkolny 1931/32*, Kalisz 1932, s. 83.

Pierwsze prace komitetu rodzicielskiego zmierzały jednak ku przebudowie starego budynku i nadbudowie drugiego piętra. 17 czerwca 1925 r. zostało utworzone i sądownie zarejestrowane w tym celu Towarzystwo Nadbudowy Gimnazjum²². Prace budowlane oddano pod nadzór budowniczego Wojciecha Stachurskiego²³. Kosztorys nadbudowy wyniósł 100 tys. zł., z czego $\frac{1}{5}$ kosztów pokrył skarb państwa. Resztę zapłacono ze środków indywidualnych i zbiorowych składek. Swoją cegiełkę dorzuciła także młodzież gimnazjalna, przeznaczając cały dochód z wystawienia sztuki teatralnej *Medea*²⁴.

Dzięki wspólnej pracy i zaangażowaniu wszystkich w grudniu 1925 r. nastąpiło objęcie wykończonego pierwszego piętra, a 20 kwietnia 1926 r. dwóch klas na drugim piętrze²⁵.

W 1927 r. pokryto ściany auli polichromią wg projektu A. Serbeńskiego. Interesująco wypadły wizerunki wybitnych Polaków, jak: Bolesława Chrobrego, Kościuszki czy Konarskiego²⁶. Odnowiono także ołtarz znajdujący się w auli gimnazjalnej. 24 stycznia 1928 r. odprawiono pierwszą mszę świętą. Przewodniczył jej ks. prefekt Lech Ziemiński²⁷.

W sprawozdaniu z końca roku szkolnego 1931/32 jest wzmianka o świetlicy uczniowskiej i rozbudowanych toaletach szkolnych²⁸.

W roku szkolnym 1931/32 do nauki języka francuskiego zakupiono najnowszy gramofon, 3 komplety płyt gramofonowych na trzy różne stopnie zaawansowania, 5 ściennych portretów autorów francuskich i komplet 60 obrazów ściennych²⁹.

Do 1932 r. do nauki śpiewu i muzyki szkoła posiadała m.in.: 1 pianino, 5 fortepianów, kontrabas, 7 książek do nauki przedmiotu; w 1932 r. powiększono pracownię o zapis nutowy utworów muzycznych za sumę 81 złotych³⁰.

W dalszych latach, aż do wybuchu II wojny światowej, oprócz prac koniecznych, związanych z codziennym eksploataowaniem budynku, nie czyniono poważniejszych inwestycji ani remontów.

Reformy szkolne, przeprowadzone przez władze polskie po odzyskaniu niepodległości, wymagały także pełnej zmiany personalnej, usunięcia nauczycieli niemieckich i obsadzenia na stanowiskach, wszystkich szkół średnich, dyrektorów i nauczycieli polskich. Aby uzyskać nominację na stałego nauczyciela w gimnazjum, trzeba było wykazać się dyplomem ukończenia studiów wyższych, odbytą praktyką i zdać egzamin pedagogiczny. Wobec istniejących trud-

²² 50-lecie G.K.S. „Venetia”..., s. 59.

²³ T. Eustachiewicz, dz. cyt., s. 16, 17.

²⁴ Tamże, s. 18.

²⁵ Tamże.

²⁶ S. Pacyna, dz. cyt., s. 140.

²⁷ T. Eustachiewicz, dz. cyt., s. 19.

²⁸ Państwowe Gimnazjum Męskie w Ostrowie Wielkopolskim..., s. 86, 87.

²⁹ Tamże, s. 62, 63.

³⁰ Tamże, s. 64.

ności kadrowych, dopuszczono do nauczania, zwłaszcza w klasach niższych, nauczycieli o niepełnych kwalifikacjach. Istniała także możliwość uzyskania uprawnień nauczycielskich po zdaniu egzaminu uproszczonego. Zaś nauczyciele o pełnych kwalifikacjach po przepracowaniu kilku lat w państwowym szkolnictwie mogli ubiegać się o nadanie, przez kuratora, tytułu profesora³¹.

Początkową władzą zwierzchnią gimnazjum było Prowincjonalne Kolegium Szkolne w Poznaniu, które zostało już spolonizowane, oraz Komisja dla Spraw Wyznaniowych i Szkolnych, podległe Ministerstwu byłej Dzielnicy Pruskiej. Od 1921 r. gimnazjum podlegało Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego, a tym samym pośrednio Ministerstwu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie³².

Pierwszym, tymczasowym polskim dyrektorem Państwowego Gimnazjum Męskiego w Ostrowie Wielkopolskim został prof. Ludwik Gałuszka. Urzędował od 1 kwietnia do końca sierpnia 1919 r. Został powołany na to stanowisko, gdyż był jednym z pierwszych, w pełni wykwalifikowanych profesorów polskich, który podjął pracę w ostrowskim gimnazjum³³.

Po burzliwych zmianach na stanowisku dyrektorskim, od 1 września 1919 r., rozpoczęła się właściwa i systematyczna praca nad spolszczeniem gimnazjum, pod okiem nowego dyrektora, prof. Jana Friedberga. Był to człowiek, który pracował z zapałem, poświęceniem i pasją. Utrzymywał w szkole wysoki poziom naukowy, starając się przede wszystkim o jak najlepsze nauczanie języka i literatury polskiej oraz historii polskiej. Najobszerniejszym i najważniejszym dziełem, napisanym przez Jana Friedberga, było przygotowanie podręcznika historii dla wyższych klas szkół średnich *Zarys historii Polski*. Był to pierwszy podręcznik do nauki historii Polski.

J. Friedberg prowadził gimnazjum w duchu patriotycznym i demokratycznym. Obok sprawowanej funkcji dyrektorskiej wykładał w wyższych klasach dzieje Polski, organizował obchody patriotyczne, wspierał w swej działalności harcerstwo. Doprowadził, w krótkim czasie, do całkowitej repolonizacji gimnazjum. Opuścił placówkę w styczniu 1925 r., obejmując stanowisko dyrektora VI Gimnazjum w Krakowie³⁴.

Następcą J. Friedberga na stanowisku dyrektora został 1 stycznia 1925 r. Zygmunt Kochański, który pełnił tę funkcję do końca października 1925 r.³⁵

Od 1 listopada 1925 r. do końca sierpnia 1931 r. funkcję dyrektora gimnazjum pełnił Zygmunt Irzabek. Jako profesor gimnazjalny wykładał głównie języki klasyczne, język niemiecki i polski. Zapisał się na kartach historii gimnazjum, jako doskonały administrator. Zakończył nadbudowę drugiego piętra, od-

³¹ S. Pacyna, dz. cyt., s. 137.

³² Tamże, s. 136.

³³ *50-lecie G.K.S. „Venetia”...*, s. 56.

³⁴ J. Mertka, *Jan Friedberg*, [w:] *Wielkopolska Szkoła Edukacji Narodowej...*, s. 283–286.

³⁵ S. Pacyna, dz. cyt., s. 136.

nowił aulę, wzbogacił ją portretami bohaterów narodowych. Rozśpiewał całe gimnazjum, doprowadzając do powstania orkiestry gimnazjalnej, która uświetniała swoimi występami wszystkie akademie szkolne. Był także założycielem męskiego chóru „Echo”. Po 6 latach zarządzania gimnazjum Zygmunt Irzabek odszedł na równorzędne stanowisko. 23 października 1939 r. został wzięty jako zakładnik i publicznie rozstrzelany na kościańskim rynku³⁶.

Ostatnim dyrektorem zakładu, przed wybuchem wojny, został mianowany 1 września 1931 r. Adam Czechowski. Z jego inicjatywy powstała w gimnazjum sanacyjna organizacja młodzieżowa „Straż Przednia”, której patronował. Jako pedagog był ceniony przez młodzież, ze względu na fakt, iż umiał jej słuchać i z nią współpracować. Znany także ze swoich kontrowersyjnych poglądów społecznych i politycznych. Często z tego powodu narażał się opinii miasta Ostrowa. Po wybuchu II wojny światowej A. Czechowski został aresztowany i wywieziony do Winiar pod Kaliszem. Tam w grudniu 1939 r. został rozstrzelany wraz z innymi obywatelami miasta Ostrowa³⁷.

Opisując sylwetki dyrektorów państwowego Gimnazjum Męskiego w Ostrowie Wielkopolskim, nie można pominąć sylwetek i dorobku nauczycieli pracujących tam w latach 1919–1939.

Pod względem pochodzenia dzielnicowego nauczycieli panowała duża różnorodność. Było kilkoro Wielkopolan, z których jednak czworo odeszło pod koniec roku szkolnego 1919/20. Dawną Kongresówkę reprezentował nauczyciel Zbierski. Pozostali wykładowcy, czyli wyraźna większość, z dyrektorem na czele, przybyli z różnych miast byłej Galicji³⁸. Od połowy lat dwudziestych zaczęli napływać do gimnazjum pierwsi absolwenci Uniwersytetu Poznańskiego, pochodzący z byłego zaboru pruskiego (B. Chrzanowski), a także austriackiego (J. Jachimiek) czy rosyjskiego (W. Poznański). Przybywali także absolwenci Uniwersytetu Jagiellońskiego (B. Bożek) oraz Uniwersytetu Lwowskiego (B. Moroń)³⁹.

Pochodzenie społeczne grona pedagogicznego w okresie 1919–1939 było zróżnicowane. Biorąc pod uwagę 50 przypadków, w których udało się ustalić zawód ojca, można określić, że 53% nauczycieli pochodziło z rodzin inteligentnych, 29% z chłopskich, 11% z rodzin robotniczych i 8% z rzemieślniczych. Z ocen wizytatorów wynika, że nauczyciele prezentowali wysoką wiedzę i talent pedagogiczny. Żadne gimnazjum w innych miastach prowincjonalnych Wielkopolski nie miało lepszego grona pedagogicznego niż to ostrowskie⁴⁰.

W zależności od liczby uczniów, w zakładzie zatrudniano, w latach 1919–1939, od 16 do 24 nauczycieli. Nie wszyscy pracowali w pełnym wymiarze go-

³⁶ J. Nowak, *Zygmunt Irzabek*, [w:] *Wielkopolska Szkoła Edukacji Narodowej...*, s. 295–297.

³⁷ E. Serwański, *Od kultury ludowej do narodowej*, [w:] *Wielkopolska Szkoła Edukacji Narodowej...*, s. 359–361.

³⁸ M. Friedberg, dz. cyt., s. 267.

³⁹ S. Pacyna, dz. cyt., s. 137.

⁴⁰ M. Friedberg, dz. cyt., s. 266.

dzin, koniecznym dla danego przedmiotu. Aby osiągnąć realizację planu, w ramach godzin nadliczbowych zatrudniano nauczycieli z zakładu żeńskiego. W pierwszym roku nauki grono pedagogiczne obejmowało nauczycieli polskich i niemieckich. Najstarszym nauczycielem niemieckim był filolog Ludwik Balzer. Innymi wykładowcami, którzy w pierwszym roku prowadzili zajęcia, byli: wrogo nastawiony Polakom hakatysta Jan Backhaus, filolog Franciszek Ronke, pastor ewangelicki Schmitt, Walther, Schurmann. W pozostałych latach nauki grono pedagogiczne było pod względem narodowościowym jednolite – polskie⁴¹.

Zmiany, jakie zaszły w gronie pedagogicznym, w okresie od 1 lipca 1931 roku do 30 czerwca 1932 r. Odeszli dyrektor Z. Irzabek, B. Gądek, F. Leja, M. Pawłowski, A. Serbański, S. Zbierski. Do gimnazjum doszli: dyrektor A. Czechowski, J. Chrzanowska, A. Kłodziński, W. Malakowa, P. Miętiewicz⁴².

Podział przedmiotów wykładowych w gimnazjum w I roku nauki po odzyskaniu niepodległości wyglądał następująco: języka i literatury polskiej uczyli: T. Eustachiewicz, S. Kowalski, D. Zbierski. Filologami klasycznymi byli: L. Gałuszka i S. Wojtowicz. Historię i geografię wykładali: J. Friedberg i J. Straszewski, matematykę i fizykę: B. Gądek i Z. Kochański, przyrodę A. Grzywak. Nauka religii pozostawała w całości w rękach ks. Lecha Ziemskiego. Z języków nowożytnych program obejmował: język francuski, angielski oraz niemiecki. Język francuski prowadziły Helena Wyrembelska oraz Barbara Starczewska, która prowadziła także zajęcia z języka angielskiego. Języka niemieckiego oraz łaciny uczyła Zofia Chrząszczewska. Naukę rysunków prowadził Albin Łukaszewski. W klasach niemieckich nauczali, oprócz pozostałych jeszcze nauczycieli niemieckich, ks. J. Wiertelak i A. Hoffmann⁴³.

Grono pedagogiczne odgrywało ogromną rolę zarówno dydaktyczną, jak i wychowawczą. Miało ukształtować charakter przyszłego obywatela, dać mu podstawy moralne, wyrobić nawyk systematycznej pracy, wszczepić ukochanie państwowości polskiej w poświęceniu dla niej, gdy zajdzie potrzeba. Podstawą wychowania była nauka, toteż tak należało dobrać metody i sposoby nauczania, aby uczeń zdobywający wiedzę rozwijał nie tylko umysł, lecz także moralność, charakter i wolę.

W nauczaniu religii zwrócono uwagę nie tylko na zapoznanie z zasadami wiary katolickiej i nauki Kościoła, ale głównie na zasady moralne, jakie ta wiara ze sobą niesie, na uświadamianie młodzieży obowiązków względem Boga, bliźnich, Kościoła i państwa.

Nauczyciel języka polskiego miał obowiązek nie tylko nauczać polskiej mowy i ukazywać wysoką pozycję literatury rodzimej na tle innych narodów, lecz także wydobyć z utworów polskich pisarzy te wartości, które kształtowały model wzorowego Polaka i patrioty.

⁴¹ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum...*, s. 57–60.

⁴² *Państwowe Gimnazjum Męskie w Ostrowie Wielkopolskim...*, s. 49, 50.

⁴³ M. Friedberg, dz. cyt., s. 264, 265.

W nauce języków starożytnych wielką wagę przykładano nie tylko do poszerzenia zasobu słów greckich czy łacińskich, ale do wzorowania się na wzniosłych ideach starożytnych mędrców-filozofów.

Jak można zauważyć, każdy przedmiot był traktowany bardzo poważnie, a jego treści dokładnie omawiane. Każdy przedmiot nauczania miał do spełnienia określone funkcje wychowawcze⁴⁴.

Grono pedagogiczne było zróżnicowane narodowościowo, tak do czerwca 1920 r. istniały w gimnazjum równoległe oddziały polskie i niemieckie. W marcu 1919 r. na 366 uczniów było około 170 Niemców, w styczniu 1920 r. na 470 uczniów było już tylko 53 Niemców, w rok później społeczność uczniowska składała się już tylko z Polaków. Liczba uczniów w latach 1919–1939 wahała się pomiędzy 400 a 500.

Z ogólnej liczby uczniów znaczny procent stanowili uczniowie zamiejscowi. W 1920 r. stanowili oni 50% ogółu, w 1924 r. – 43%, w 1928 r. – 36%, a w 1931 r. – 36%. Część zamiejscowej młodzieży mieszkała u krewnych lub na stacji, nieliczni znajdowali mieszkanie w internacie. Najwięcej uczniów pochodziło z powiatu ostrowskiego, ale byli i z innych powiatów. Dojazdy, wysokie opłaty za stację i koszty nauki powodowały, że na kształcenie mogli pozwolić sobie tylko nieliczni, pochodzący z rodzin zamożnych. Wprawdzie zwolniono z opłat dzieci stałych nauczycieli i urzędników państwowych, ale pod warunkiem dobrych postępów w nauce. Przewidywano również częściowe lub całkowite zwolnienia z opłat, w przypadkach wyjątkowo trudnej sytuacji materialnej rodziny ucznia. Liczba zwolnionych z opłat nie mogła jednak przekraczać 10% ogółu uczniów. Taki stan warunkował skład socjalny uczniów. W 1922 r. 26% uczniów pochodziło z rodzin inteligenckich, 43% z kupiecko-rzemieślniczych, 14% z chłopskich, 10% z robotniczych, 7% z ziemiańskich. W 1928 r. 44,5% stanowili uczniowie rodzin inteligenckich, 28,7% z rodzin kupiecko-rzemieślniczych, 14,2% z chłopskich, 9,6% z robotniczych, 2,2% z ziemiańskich. Dla porównania, w roku szkolnym 1938/39 około 48% stanowili uczniowie z rodzin inteligenckich, 30% z kupiecko-rzemieślniczych, 5% z chłopskich, 16% z robotniczych, 1% z innych. Uczniowie pochodzenia robotniczego to głównie synowie kolejarzy i pocztowców. Podsumowując dane procentowe w poszczególnych latach, można wyciągnąć wnioski, że istniała tendencja do wzrostu liczby uczniów z rodzin inteligenckich (urzędnicy, nauczyciele, wojskowi, wolne zawody) oraz do zmniejszania się liczby synów chłopskich⁴⁵.

Wszystkich gimnazjalistów, niezależnie od pochodzenia, obowiązywał ten sam program nauczania i rygor w wychowaniu. Obowiązkiem ucznia gimnazjum było noszenie czapki gimnazjalnej: rogatywki z biało-czerwonym otokiem. W niedzielę obowiązywała zbiórka na dziedzińcu gimnazjum, skąd młodzież pa-

⁴⁴ *Państwowe Gimnazjum Męskie w Ostrowie Wielkopolskim...*, s. 65–68.

⁴⁵ S. Pacyna, dz. cyt., s. 141, 142.

rami maszerowała do kościoła na mszę. Obowiązkowa była też spowiedź, trzykrotnie w ciągu roku, i coroczne rekolekcje.

Czas wolny po odrobieniu lekcji wypełniano czytelnictwem i udziałem w działalności organizacji uczniowskich. Najbardziej popularną formą rozrywki były wycieczki. Zabronione było jednak chodzenie do kina, z wyjątkiem wyznaczonych seansów. Również spacer z osobą płci przeciwnej groził bardzo poważnymi konsekwencjami⁴⁶.

Efekty działalności pedagogicznej w ostrowskim gimnazjum były wysokie. Pod tym względem zakład cieszył się dobrą opinią. Z jednej strony było to wynikiem wysokich kwalifikacji kadry nauczycielskiej, z drugiej zaś selekcji uczniów, którzy pobierali naukę. Przedstawione poniżej wyniki końcowej klasyfikacji są w przybliżeniu miarą wymagań i poziomu nauczania. W 1921 r. nie promowano 23% uczniów, w 1926 r. – 15,6%, w 1927 r. – 20,3%, w 1928 r. – 18,8%, w 1929 r. – 17,2%, w 1932 r. – 20,5%, w 1939 r. – 20%. Największy procent pozostawionych na drugi rok w tej samej klasie był wśród uczniów najniższych klas. Tutaj stosowano ostre kryteria klasyfikacji⁴⁷.

Dowodem, że praca dydaktyczna i jej efekty były wymierne, są wspomnienia jednego z absolwentów Państwowego Gimnazjum Męskiego w Ostrowie, Witolda Kochańskiego: „Zarówno wychowawcy, jak i zdecydowana większość profesorów wymagali od nas solidnej pracy nad sobą, czemu zawdzięczam gruntowne przygotowanie do późniejszych studiów i za co ich najserdeczniej wspominam. Niechże Ich wspomnienie będzie wyrazem głębokiego uznania dla Ich wiedzy i zdolności pedagogicznych i wychowawczych”⁴⁸.

Grono nauczycielskie wychowywało także przez urządzenie różnego rodzaju obchodów i uroczystości patriotycznych. Czczono uroczystości ogólnonarodowe, jak rocznice powstań czy Konstytucji 3 maja, a także dzielnicowe, jak rocznice powstania wielkopolskiego w Poznaniu i Ostrowie⁴⁹.

Celebrowano tę tradycję nie ze względu na przychodzące nakazy wyższych władz szkolnych, lecz z pobudek wewnętrznych – ideowych – uczniów i nauczycieli. Do uroczystości, które szczególnie odcisnęły swe piętno na kartach historii gimnazjum, można zaliczyć m.in. przejazd naczelnika państwa Józefa Piłsudskiego 24 października w 1928 r. czy przejazd prezydenta Rzeczypospolitej Ignacego Mościckiego. Na podkreślenie zasługuje także uroczystość uczczenia koronacji Bolesława Chrobrego oraz obchody 200 rocznicy kanonizowania św. Stanisława Kostki, które odbyły się 13 listopada 1926 r.⁵⁰

Jednak najbardziej uroczysty moment odczuwali wszyscy, którzy w dniach 7–8 czerwca 1921 r. obchodzili uroczystości 75-lecia istnienia ostrowskiego

⁴⁶ W. Kochański, dz. cyt., s. 277, 278.

⁴⁷ S. Pacyna, dz. cyt., s. 142.

⁴⁸ W. Kochański, dz. cyt., s. 281.

⁴⁹ M. Friedberg, dz. cyt., s. 270.

⁵⁰ T. Eustachiewicz, *Dziesięciolecie Gimnazjum Ostrowskiego...*, s. 22.

gimnazjum. Uroczystość przypadała wprawdzie na rok 1920, jednak trwająca wówczas wojna z bolszewikami uniemożliwiła takie obchody⁵¹.

Postawa młodzieży i grona pedagogicznego Państwowego Gimnazjum Męskiego w Ostrowie Wielkopolskim została zauważona i wynagrodzona przez wyższe władze oświatowe, które 4 kwietnia 1936 r. nadały szkole imię I Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego. W czasie tych uroczystości tak przemówił kurator okręgu szkolnego poznańskiego do zebranych uczniów i nauczycieli: „Postać każdego opiekuna i patrona szkoły jak najściślej wiąże się z zakładem i silnie zobowiązuje do wyteźonej, rzetelnej pracy całego zespołu szkolnego, aby stać się godnym wielkiego imienia, aby tylko imieniu temu nie przynieść ujemy. Jeśli każdy opiekun zniewala do najlepszej pracy, cóż mówić o patronie jakiego otrzymuje państwowe Gimnazjum Męskie w Ostrowie. Postać Marszałka Piłsudskiego wymaga od szkoły specjalnej pracy i szczególniejszego wyróżnienia wśród szkół innych”⁵². W czasie uroczystości gimnazjum otrzymało także nowy sztandar.

23 marca 1938 r. nastąpiła zmiana nazwy gimnazjum. Od 1 lipca 1938 r. pełna nazwa zakładu brzmiała: I Państwowe Liceum i Gimnazjum imienia I Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego⁵³.

Pierwsza polska matura w państwowym Gimnazjum Męskim w Ostrowie Wielkopolskim odbyła się w czerwcu 1921 r. – przystąpiło do niej jedenastu abiturientów. Według ówczesnych przepisów, część pisemna egzaminu dojrzałości, obejmowała zadania z literatury polskiej, łaciny, greki i matematyki. Ci, którzy nie uczyli się greki, zdawali egzamin z języka angielskiego. Dobrze napisane zadania z danego przedmiotu umożliwiały zwolnienie z egzaminu ustnego. Komisja egzaminacyjna, pod przewodnictwem wizytatora Prauzińskiego, przepis ten zastosowała wobec czterech uczniów. Pozostali uczniowie podeszli do egzaminu ustnego, którego stopień trudności był bardzo wysoki⁵⁴.

Pierwszymi polskimi maturzystami rocznika szkolnego 1920/21 byli: Karol Bobak, Ignacy Duczmał, Janina Chrzanowska, Włodzimierz Krzywoszyński, Jan Kupczyk, Tadeusz Krąkowski, Michał Miłkowski, Wiktor Mrugasiewicz i Franciszek Wasiela⁵⁵.

W podniosłym nastroju odbyło się także wręczenie świadectwa dojrzałości Stanisławowi Rowińskiemu w 1932 r. Ten uroczysty akt był zewnętrznym zadaniem za prześladowania przez szkołę pruską⁵⁶.

⁵¹ Tenże, *Zarys dziejów gimnazjum w Ostrowie*, Ostrów 1927, s. 74.

⁵² *Przemówienie kuratora okręgu szkolnego poznańskiego w czasie uroczystości nadania nazwy Gimnazjum Państwowego w Ostrowie imienia I Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego w dniu 4 kwietnia 1936 roku*, „Promień”, R. XI, 1936, nr 8, s. 8.

⁵³ *Zawiadomienie dyrekcji zakładu dla uczniów*, „Promień”, R. XIV, 1938, nr 1, s. 1.

⁵⁴ M. Friedberg, dz. cyt., s. 271.

⁵⁵ *50-lecie G.K.S. „Venetia”...*, s. 60.

⁵⁶ T. Eustachiewicz, *Zarys dziejów gimnazjum...*, s. 76.

W okresie dwudziestolecia egzamin dojrzałości, zdawało przeciętnie około 25 uczniów rocznie. Wśród maturzystów z lat 1921–1930 było 30% pochodzenia inteligenckiego, 40% kupiecko-rzemieślniczego, 13% chłopskiego, 8% robotniczego. Ogółem w latach 1919–1939 polskie świadectwa dojrzałości otrzymało 543 uczniów⁵⁷.

Wśród maturzystów ostrowskiego gimnazjum tylko nieliczni nie ukończyli studiów wyższych. Edukację wielu z nich przerwał wybuch II wojny światowej. Poza tradycyjnymi kierunkami studiów, jak: prawo, medycyna, teologia, maturzyści wybierali studia rolnicze, zwłaszcza leśne, oraz handlowe, a także politechniczne. W czasie wzmożonego ucisku germanizacyjnego najczęściej studiowano w głębi Niemiec, głównie w Monachium i Berlinie, gdzie najmniej prześladowano Polaków. Z chwilą odzyskania niepodległości i otwarcia Uniwersytetu Poznańskiego ten ośrodek stał się miejscem studiów absolwentów ostrowskiego gimnazjum. Wielu wybierało także studia politechniczne w Gdańsku. To właśnie w tych miastach działało Akademickie Koło Ostrowian, powstałe 11 marca 1927 r. Zadaniem koła było pielęgnowanie życia koleżeńkiego wśród studentów pochodzących z Ostrowa, wzajemna pomoc i podtrzymywanie więzi z rodzinnym miastem⁵⁸.

Kółka zainteresowań i organizacje uczniowskie pełniły doniosłą rolę w nauce i wychowaniu także wśród uczniów gimnazjum. Najważniejszą organizacją działającą na terenie zakładu było, wskrzeszone 9 marca 1920 r., Towarzystwo Tomasza Zana. Zadaniem członków koła po odzyskaniu niepodległości była praca ideowa, naukowa i praktyczna. Pierwsza odbywała się na specjalnych zebraniach, na których wygłaszano referaty, druga obejmowała działalność kół naukowych zrzeszonych w TTZ, trzecia skupiała się na organizowaniu okolicznościowych akademii, przedstawień teatralnych itp.⁵⁹

Z kół naukowych, skupionych w TTZ, najstarszym było koło literackie, które stworzył, w październiku 1919 r., T. Eustachiewicz. W 1923 r., z inicjatywy S. Zbierskiego, powstało kółko historyczne im. Romualda Traugutta. Z innych kół zrzeszonych przy TTZ istniały: kółko nauk przyrodniczych, nauk społecznych, powstałe w 1929 r., kółko filozoficzne oraz kółko polonistyczne założone w 1932 r. Poszczególne organizacje skupione w TTZ miały swoje zadania i wytyczone programy, np. kółko historyczne przygotowywało obchody, akademie i rocznice⁶⁰.

Organem TTZ było czasopismo gimnazjalne „Promień”. Wyrażało ono zainteresowanie młodzieży i odzwierciedlało życie szkolne. Swoje powstanie zawdzięczało kółku historycznemu, które jako pierwsze podjęło próbę stworzenia własnego organu. Zdecydowano, aby piśmiennictwo obejmowało działy: literacki, hi-

⁵⁷ S. Pacyna, dz. cyt., s. 142.

⁵⁸ Tamże, s. 145.

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ T. Eustachiewicz, *Dziesięciolecie Gimnazjum Ostrowskiego...*, s. 38, 39.

storyczny, techniczny, sportowy, szaradowy oraz kronikę. Pierwszy numer „Promienia” ukazał się w listopadzie 1925 r., nakładem 500 egzemplarzy⁶¹. Pierwszym redaktorem był Stefan Wichrzycki. Czasopismo było ewenementem, gdyż jego oddziaływanie przekraczało zasięg Ostrowa. Docierało do innych środowisk w Wielkopolsce, a o jego współpracę zabiegały środowiska gimnazjalne z Inowrocławia, Trzemeszna, Pleszewa i Wielunia⁶². Czasopismo wydawano do 1939 r.

Obok Towarzystwa Tomasza Zana znaczącą rolę w historii gimnazjum odegrała organizacja harcerska im. Henryka Dąbrowskiego. Jako tajny związek powstała 20 grudnia 1918 r., w setną rocznicę śmierci generała Henryka Dąbrowskiego. Pomysłodawcą utworzenia drużyny był Piotr Jeż, na opiekuna wybrano ks. Lecha Ziemskiego. Do drużyny należało 90 druhów. Jako pierwsza tego typu organizacja odrzuciła mundur angielski, wprowadzając jednolite umundurowanie. Była nim bawełniana koszula harcerska w kolorze popielatym oraz spodnie koloru szaro-czarnego. Rogatywka w kolorze granatowym z otoczką, w barwach narodowych, stanowiła uzupełnienie stroju „dąbrowszczaków”. Miejscem zbiórek harcerzy w okresie letnim był dziedziniec szkolny, natomiast późną jesienią i zimą gromadzono się w Konwiku Arcybiskupim. 16 marca 1919 r. 80 druhów złożyło pierwsze przyrzeczenie harcerskie. Po przyrzeczeniu drużynę podzielono na młodszych i starszych. Z grupy młodszych utworzyła się drużyna im. T. Zana, której kierownikiem został Lech Witaszek, mianowany drużynowym. Głównym zadaniem tej grupy było szkolenie członków na trzeci stopień „młodzika”, obejmujący uczniów od 11 do 17 lat. Po uzyskaniu stopnia „młodzika” kandydat przechodził do drużyny „Dąbrowskiego”, gdzie szkolono go na drugi stopień harcerski, czyli wywiadowcę. Pierwszy publiczny występ drużyny Dąbrowskiego dla mieszkańców Ostrowa odbył się 14 grudnia 1919 r. na Strzelnicy Miejskiej⁶³.

W lipcu 1921 r. zorganizowano pierwszy obóz wędrowny drużyny „Dąbrowskiego”. Ten, i każdy następny, poprzedzał dwumiesięczny kurs przygotowawczy. Uwzględnił on: podstawy udzielania pierwszej pomocy w wypadkach, umiejętność przygotowania posiłków, posługiwanie się mapą, kompasem, znajomością przykazań turystycznych. Tylko zdany egzamin końcowy kwalifikował uczestnika do wyjazdu. Pod przewodnictwem doświadczonych drużynowych harcerze, co roku, zwiedzali inną część Polski⁶⁴.

Nazwisko opiekuna harcerstwa, Lecha Ziemskiego, wiąże się również z inną organizacją działającą na terenie gimnazjum. 7 marca 1921 r. powstała Sodaliczka Mariańska, stowarzyszenie religijno-społeczne. Uroczyste przyjęcia kandydatów do organizacji odbywały się co roku 12 listopada. Sodaliczka Mariańska skupiała

⁶¹ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum...*, s. 114.

⁶² T. Mertka, *Rola „Promienia” w naszym życiu szkolnym*, „Promień”, R. X, 1934, nr 2, s. 5.

⁶³ T. Eustachiewicz, *Dziesięciolecie Gimnazjum Ostrowskiego...*, s. 13.

⁶⁴ *Państwowe Gimnazjum Męskie w Ostrowie Wielkopolskim...*, s. 63.

około 25% wszystkich uczniów gimnazjum. 13 kwietnia 1921 r. ostrowska Sodalicia wstąpiła do Związku Sodalicii Szkół Średnich w Polsce⁶⁵.

Innym kółkiem zainteresowań, powstałym na terenie gimnazjum, było utworzone w 1924 r. Gimnazjalne Koło Ligi Obrony Powietrznej Państwa. Opiekunem został S. Zbierski. Koło liczyło 210 członków, a jego zadaniem było propagowanie idei lotniczej i modelarstwa. Członkowie koła urządzili, 3 czerwca 1928 r., konkurs eliminacyjny modeli latających. Wybrano 8 członków, których wysłano na konkurs do Poznania. Drugą i trzecią nagrodę w konkursie zdobyli właśnie ostrowscy gimnazjaliści⁶⁶. Również sekcja modelarska odnosiła sukcesy. W roku szkolnym 1931/32, na wojewódzkim konkursie modeli latających w Gnieźnie zajęła 9 miejsce.

W 1929 r. powstało Koło Ligi Morskiej i Rzecznej, propagujące tematykę morską. W ramach koła 26 października 1931 r. powstała sekcja kajakowa. Postawiła sobie za cel: krzewienie i rozwój sportu kajakowego, uświadamianie członków o konieczności dostępu do morza i regulacji dróg wodnych w Polsce, poznawanie kraju ojczystego przez organizowanie wycieczek krajoznawczych kajakami⁶⁷.

23 listopada 1931 r. powstało kółko fotograficzne. Opiekunem mianowano Stanczykiewicza. Kółko zajmowało się głównie techniką wywoływania i utrwalania filmu oraz optyką aparatu⁶⁸.

Utalentowana muzycznie młodzież skupiona była w powstałym w 1922 r. gimnazjalnym zespole muzycznym. Pierwszym opiekunem był E. Pelikan. Zespół miał na celu zapoznanie uczniów z arcydziełami literatury muzycznej, krzewienie zamiłowania do muzyki ojczystej, w szczególności do twórczości Chopina, Paderewskiego i Moniuszki. Zespół muzyczny uświetniał uroczystości szkolne i rocznicowe, wykonując uwertury, symfonie i opery⁶⁹.

W 1925 r. pracę rozpoczął chór szkolny pod kierownictwem Franciszka Kowalskiego. W 1932 r. chór liczył 59 chłopców, którzy mieli w repertuarze 14 pieśni, głównie o tematyce patriotycznej. Nauka śpiewu ograniczała się do pieśni czterogłosowych, wykonywanych podczas uroczystości szkolnych, kościelnych czy narodowych⁷⁰.

Na uwagę zasługuje także działalność teatru szkolnego, założonego w 1919 r. Na deskach gimnazjalnego teatru przedstawienia wystawiały różne organizacje młodzieżowe: Sodalicia Mariańska, Towarzystwo Tomasza Zana, kółko historyczne, drużyny harcerskie i niezrzeszone w stowarzyszenia zespoły uczniów

⁶⁵ T. Eustachiewicz, *Dziesięciolecie Gimnazjum Ostrowskiego...*, s. 43.

⁶⁶ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum...*, s. 107.

⁶⁷ Tamże, s. 106.

⁶⁸ Tamże, s. 107.

⁶⁹ Tamże, s. 82.

⁷⁰ J. Jachimek, *Życie artystyczne w latach 1919–1969*, [w:] *Wielkopolska szkoła Edukacji Narodowej...*, s. 318.

gimnazjum. W repertuarze w latach 1919–1932 r. znalazły się: *Dziady* (fragmenty) A. Mickiewicza, *Kordian* (fragmenty) J. Słowackiego, *Wesele* S. Wyspiańskiego i wiele innych. Wszystkie sztuki grano dwu-, a często trzykrotnie, przy bardzo tłumnym udziale widzów z Ostrowa, a nawet najdalszych okolic południowej Wielkopolski. Nie zachowały się, niestety, źródła archiwalne dotyczące repertuaru i działalności teatru szkolnego w latach 1933–1939 r.

Szeroko zakrojoną działalność pozalekcyjną prowadziła także biblioteka szkolna. Po odzyskaniu niepodległości została utworzona z dawnej biblioteki Towarzystwa Tomasza Zana i z darów komitetu rodzicielskiego. W 1926 r. uruchomiono przy bibliotece czytelną uczniowską. 8 października 1928 r. opiekunem biblioteki został dr Tadeusz Eustachiewicz, przejmując 2782 pozycje. Dzięki ofiarności komitetu rodzicielskiego księgozbiór stale się powiększał⁷¹.

Biblioteka była czynna dwa razy w tygodniu. Frekwencja czytelników była wyższa w miesiącach jesiennych i zimowych, niższa w okresie wiosenno-letnim. Przeciętnie, w ciągu tygodnia, korzystało z niej 80 uczniów. Księgozbiór w 1939 r. liczył ok. 10 000 tomów. Najwięcej znajdowało się tutaj książek dla młodzieży i lektur szkolnych. Po T. Eustachiewiczu opiekunem biblioteki byli J. Jachimek i S. Pędziński⁷².

Biblioteka nauczycielska została przez Niemców ogołocona z dużej liczby książek polskich. Niestety, większość zniszczono. Przeważały pozycje z filologii klasycznej, filozofii i historii niemieckiej. Były także XIX-wieczne wydawnictwa polskie, będące darem Polskiego Towarzystwa we Wrocławiu. Od 1 września 1919 r. prowadzenie biblioteki, po Niemcu Ronke, przejął T. Eustachiewicz. Oficjalnie w 1924 r. biblioteka posiadała 3703 tomy, zaś w 1939 r. księgozbiór liczył 15 000 tomów⁷³.

W trosce o uczniów dyrektor Irzabek wysunął pomysł utworzenia świetlicy szkolnej. 4 października 1929 r., w obecności wizytatora dr Eustachiewicza, ksiądz Lech Ziemiński dokonał poświęcenia świetlicy. Opiekę nad nią przejął Łukaszewski. Świetlica była otwarta od października do maja. W środy i soboty od 17.00 do 19.00 czynna w niej była czytelnia⁷⁴.

Znajdująca się w świetlicy czytelnia skupiała w miesiącach jesiennych i zimowych około 50 czytelników dziennie. Kierownikiem czytelnicy był Józef Woźniak. Czytelnia posiadała 2 komplety do ping-ponga, 4 komplety szachów i 2 warcabów. Niejednokrotnie rozrywki świetlicowe połączone były z zajęciami w czytelnicy⁷⁵.

Poza staranną działalnością dydaktyczno-wychowawczą, uczniowie gimnazjum objęci byli opieką medyczną, którą sprawowali kolejno: dr Kazimierz Mi-

⁷¹ *Sprawozdanie Dyrekcji państwowego Gimnazjum...*, s. 93, 94.

⁷² S. Pacyna, dz. cyt., s. 140.

⁷³ *Sprawozdanie Dyrekcji państwowego Gimnazjum...*, s. 94.

⁷⁴ *Państwowe Gimnazjum Męskie w Ostrowie Wielkopolskim...*, s. 100.

⁷⁵ Tamże, s. 101.

chalski, dr Stefan Szmaj i dr Tadeusz Frydrychowicz⁷⁶. Do obowiązków lekarza szkolnego należała dbałość o stan zdrowia uczniów, przekazywanie podstawowych wiadomości z zakresu higieny ciała, racjonalnego żywienia. Regularnie odbywały się także badania okresowe i indywidualne porady medyczne.

W celu utrzymania odpowiedniej higieny psychicznej uczniów, w czasie lekcji, w roku szkolnym 1931/1932, wprowadzono ćwiczenia śródlekcyjne. Odbywały się na dźwięk specjalnie do tego kupionego dzwonka. Program ćwiczeń śródlekcyjnych opracowywali nauczyciele wychowania fizycznego, zaś wprowadzali w czyn specjalnie do tego przeszkoleni uczniowie w swoich klasach⁷⁷.

Duchowym testamentem ostrowskiego gimnazjum są słowa jednego z założycieli, Wojciecha Lipskiego, który podczas uroczystości otwarcia zakładu powiedział: „Wychowanie jest podstawą narodów [...]. Takim będzie naród, jakie odbierze wychowanie [...]”.

Znaczenie Gimnazjum Męskiego w okresie II Rzeczypospolitej było bardzo ważne dla Ostrowa, jego okolicy, a nawet Wielkopolski. W ciągu opisanych 21 lat historii zakład był nie tylko poważnym ośrodkiem kształcenia młodzieży, ale także ośrodkiem ruchu naukowego i kulturalnego. Od początków istnienia gimnazjum było kolebką polskiej myśli i ruchu niepodległościowego. Szkoła odznaczała się bardzo dobrze wykwalifikowanym gronem pedagogicznym, które podtrzymywało wysoki poziom nauczania. Także uczniowie zrzeszeni w różnorodnych organizacjach uczniowskich: w kołach zainteresowań licznie działających, na terenie zakładu, kółkach przedmiotowych i organizacjach młodzieżowych, podnosili rangę zakładu. Organizacje te stanowiły jednocześnie szkołę samodzielności, pracy społecznej i kształcenia upodobań artystycznych. Gimnazjum było szkołą otwartą na społeczeństwo. Świadczy o tym fakt, że nauczyciele i uczniowie uczestniczyli w życiu miasta jako organizatorzy imprez kulturalno-oświatowych.

Summary

The development of The Male High School in Ostrów Wielkopolski in the years 1918–1939

The article presents the development of The Male High School in Ostrów Wielkopolski in the years 1918–1939. In the history of the school the interwar period was particularly important. Liberated from the Prussian authority school commenced thorough reorganization. The changes were introduced gradually. There was introduced English as a language of instruction. Teaching posts were occupied exclusively by Poles. Simultaneously, there were carried renovations of the building.

The article depicts the profiles of prominent headmasters, teachers and students. It describes the activities of students' organizations, library and reading lounge. In addition, the article points to the merits of Parental Committee. The purpose of the article is to present the contribution of the school to Ostrów and all Wielkopolska in the Second Republic of Poland.

⁷⁶ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum...*, s. 129.

⁷⁷ *Państwowe Gimnazjum męskie w Ostrowie Wielkopolskim...*, s. 78.